

OECD Ülkelerinde Yolsuzluk ve Belirleyicilerinin Hiyerarşik Kümeleme ile Analizi

Abdulkerim EROĞLU (<https://orcid.org/0000-0003-2680-8844>), *Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye;*
kerym.eroglu@gmail.com

Ahmet ÖZEN (<https://orcid.org/0000-0002-9635-5134>), *Dokuz Eylül University, Türkiye;*
ahmet.ozen@deu.edu.tr

Analysis of Corruption and Its Determinants by Hierarchical Clustering in OECD Countries

Abstract

Corruption is a pervasive challenge that negatively impacts various political, economic, and financial indicators. Addressing corruption necessitates a comprehensive and sustained effort towards corruption control to enhance the effectiveness of such indicators. This study aims to investigate the clustering of OECD countries based on socioeconomic factors and corruption. Specifically, hierarchical clustering using the Ward Minimum Variance method was conducted on selected corruption-related variables for 2014-2020. The findings reveal the division of OECD countries into two primary clusters, with similarities identified among certain countries. Convergent countries share common political, economic, and financial experiences.

Keywords : Corruption, Cluster Analysis, OECD Countries.

JEL Classification Codes : D73, H11, H30.

Öz

Yolsuzluk siyasi, iktisadi ve mali birçok göstergede bozulmalara yol açan temel bir sorundur. Söz konusu göstergelerin de yolsuzluğun düzeyi üzerinde etkili olabilmesi, yolsuzluğun uzun vadeli olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı yolsuzlukla birlikte sosyoekonomik faktörler kapsamında OECD ülkelerinin nasıl kümelendiklerini ortaya koymaktır. Çalışmada 2014-2020 yıllarına ait yolsuzluk ve yolsuzlukla ilişkili seçilmiş değişkenler kullanılarak hiyerarşik kümeleme esas alınmış ve Ward Minimum Varyans yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, OECD ülkelerinin iki ana kümeye ayrıldığı ve bazı ülkelerde benzerlikler bakımından yakınsamalar olduğu tespit edilmiştir. Yakınsan ülkelerin ise benzer siyasi, iktisadi ve mali tecrübelerle sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler : Yolsuzluk, Kümeleme Analizi, OECD Ülkeleri.

1. Giriş

En geniş haliyle "verilen görevin kişisel çıkar amacıyla kötüye kullanılması" şeklinde tanımlanan yolsuzluk; ülkelerin karşılaşılabilecekleri büyük sorunlardan biridir. Böyle bir sorunun ortaya çıkması veya ülkede yayılması halinde önceki duruma dönüş zor olabilir. Yolsuzluğun yayılmasından sonraki dönemlerde yolsuzlukla mücadele kapsamında getirilen hukuki düzenlemeler ve kurumsal yenilikler beklentilerle uyumlu sonuçlar vermeyebilir. Dolayısıyla yolsuzluğun yayılması beklenmeden dinamik olarak önleyici hukuki ve kurumsal düzenlemelerden etkin olarak faydalanmak gerekmektedir.

Yolsuzluk sosyal, ekonomik, mali ve politik birçok faktör üzerinde etkili olduğu gibi bunlardan da etkilenebilmektedir. Diğer bir deyişle, iki yönlü bir etkileşim söz konusudur. Dolayısıyla bunlarda meydana gelen bozulmalar yolsuzluğun yayılmasına neden olurken yolsuzluğun artması da sayılan alanlarda bozulmalara yol açar. Döngüye dönen bu durumun sonlandırılması için öncelikle yolsuzluğa yol açan faktörün tespit edilmesi ve ancak yapısal dönüşümlerle bununla mücadele edilmesi gerekmektedir. Ülke içi değerlendirmelerle olabileceği gibi benzer tecrübelerle sahip olan ülkelerin incelenmesinden de yararlanılarak yolsuzluk üzerinde etkili olan faktörlerin genel çerçevesi belirlenebilmektedir.

Bir sonuç olarak ortaya çıkan yolsuzluğun kökleri tarihi tecrübelerle dayanmaktadır. Nitekim yolsuzluk düzeyi düşük olan ülkeler örnek alınarak benimsenen önlemlerin kısa vadede sonuç vermemesinin nedeni de bu sebepten kaynaklanmaktadır. Önlemlerin orta ve uzun vadede olumlu sonuçlar vermesi ise hukukun üstünlüğüne ve demokratik geleneklere bağlılıkla ilişkilidir. Zira yolsuzluk konusunda (yolsuzluk düzeyi yüksek olmakla birlikte) iyileşme performansı gösteren ülkelerde anılan ilkelere bağlılığın güçlü olduğu ifade edilmektedir. Yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde bireylerin yolsuzluğu ispat etmenin zor olduğu ve yolsuzlukla mücadelenin sonuç vermeyeceği gerekçesiyle şahit oldukları vakaları bildirmemeleri (European Commission, 2022: 88-89), sorunun esas itibarıyla hukukun üstünlüğü ilkesiyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Hukuki belirsizlikler, kamu görevlilerinin aşırı yetkilendirilmesi, piyasa ekonomisine yönelik müdahalelerle oluşturulan eksik rekabet koşulları, kamusal harcamaların etkin olmayacak şekilde tahsisi ve ağır vergilendirmeler yolsuzluk düzeyi üzerinde etkili olmaktadır.

Ülkelerin ekonomik altyapılarını bozması ve böylece bireylerin yaşam standartları üzerinde olumsuz etki göstermesi nedeniyle yolsuzlukla mücadelede her türlü yasal ve kurumsal araç etkin olarak kullanılmalıdır. Ancak bu araçların etkili sonuçlar vermesi için yolsuzluğun nedenleri araştırılırken benzer özelliklere sahip ülkelerin karşılaştırılması yapılarak bazı yargılara varmak mümkündür. Bu çerçevede, kümeleme analizi ülkeler arası ilişkilerdeki karmaşıklığın azaltılması ve bu ilişkilerin anlaşılmasına olanak vermektedir (Grein et al., 2010: 33). Böylece ülkeler kümelendikten sonra süreçte belirleyici olan unsurların neler olduğu ele alınması mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada OECD ülkeleri ele alınarak benzer olan ülkeler sınıflandırılarak bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yolsuzluğun çeşitli tanımları yapılmakta ve ölçülmesine yönelik bilgilere yer verilmektedir. İkinci

bölümde yolsuzlukla etkileşimli olan faktörler incelenmektedir. Üçüncü ve son bölümde ise literatürde yer alan çalışmalar ele alındıktan sonra, önceki bölümlerde yer alan bilgiler ışığında, seçilmiş veriler kullanılarak hiyerarşik kümeleme yöntemi ile OECD ülkeleri analiz edilmektedir.

2. Yolsuzluk Olgusunun Tanımlanması ve Ölçülmesi

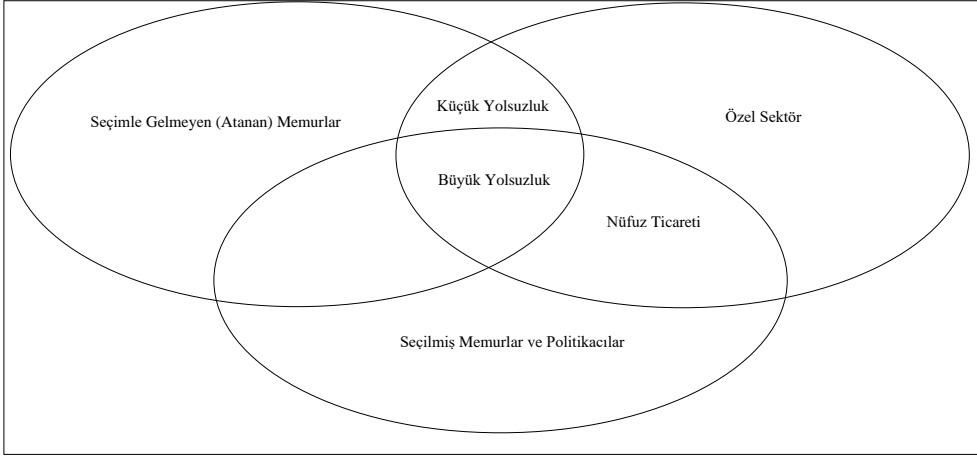
Yolsuzluk Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından bir görevin ve/veya yetkinin kötüye kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Kamusal alanda ise yolsuzluk kamu görevlilerin kendilerine kanunlarca verilen görev ve yetkileri kamusal yarar dışında kullanmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Burada genellikle bireysel çıkar sağlamakla birlikte yapılan idari eylem veya işlemin kanundışı olması gerekli değildir. Dolayısıyla kanuni sınırlar çerçevesinde kalmakla birlikte genel ahlak, eşitlik veya toplumsal kabullerle bağdaşmayacak ve nihayetinde bundan kişisel menfaat sağlamak da yolsuzluk kavramı içinde yer almaktadır. Bu kapsamda farklı yolsuzluk tanımlamaları yapılsa da genel çerçeveye belirtildiği şekildedir.

Leff (1964: 8), yolsuzluğu tanımlarken özel sektörün davranış modelini merkeze koymaktadır. Ona göre yolsuzluk bireyler veya gruplar tarafından bürokrasinin eylemleri üzerinde etki kazanmak için kullanılan hukuk dışı bir kurumdur. Ancak özel sektörü yolsuzluğa teşvik eden mekanizmanın etkisi devletin ekonomiye müdahalesiyle koşut olan bazı sınırlamalardır. Lapalombara (1994: 328) ise yolsuzluğu sadece kamusal görevinden sapan kişinin kendisi için değil üçüncü kişiler için de çıkar sağlaması hali olarak tanımlamaktadır. Yolsuzluğa ilişkin bu tür bir davranış aktif veya pasif şekilde olabilir. Kanuni bir düzenlemenin yürütülmemesi, kısmen veya seçici şekilde yürütülmesi ile diğer kişilere yarar sağlaması pasif yolsuzluk davranışı olarak tanımlanır. Buna karşın kamu görevlisinin vize, pasaport, lisans ve izin vermek gibi konularda takdiri yetkisi olması ve bu yetkisini kişisel çıkar sağlayarak kullanması (Shleifer & Vishny, 1993: 3) ise aktif yolsuzluk olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel ve tarihsel unsurlar yolsuzluğun farklı tanımlanmasına yol açmaktadır. Örneğin bir ülkede hediye olarak kabul edilen şey başka bir ülkede rüşvet olarak kabul edilebilir. Ancak çoğu durumda yolsuzluğun yasallığı ve meşruiyeti tartışılmalı hale gelmektedir. Zira bir girişim yasal olduğu halde toplumsal olarak meşru olarak kabul edilmeyebileceği gibi; toplumsal olarak meşru görülen bir girişim de yasadışı olması mümkündür (Gregory, 2013: 18).

Yapılan tanımlamalarda yolsuzluğun ağırlıklı olarak kamu sektörü ile özel sektörün yoğun şekilde temas ettiği alanlarda varlık bulduğu ifade edilebilir. Nitekim Şekil 1'de bu durum görsel olarak da vurgulanmaktadır.

Şekil: 1 Yolsuzluğun Türleri

Kaynak: Elliott, 1997: 179.

Elliott (1997: 179), Şekil 1’de gösterdiği üzere, ülkedeki temel aktörleri; (i) özel sektör, (ii) seçilmiş memur ve politikacılar ile (iii) seçimle gelmeyen memurlar [buna yargı da dahildir] olmak üzere üçe ayırmakta ve bu üçünün keşiştiği alanda/ekonomik işlemlerde oluşabilecek yolsuzlukları büyük yolsuzluk olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Elliott, seçimle gelmeyen kamu çalışanları ile özel sektör temsilcilerinin keşiştiği alanı küçük yolsuzluk olarak; sadece seçilmiş kamu çalışanları/politikacılar ve özel sektör temsilcilerinin keşiştiği alanı ise nüfuz ticaretinin gerçekleşebileceği alan olarak nitelendirmektedir. Dikkat edilirse, aktörler arasında küçük veya büyük bir yolsuzluğun ortaya çıkması için mutlaka seçimle gelmeyen kamu çalışanlarının sürece dahil olmaları gerekmektedir. Elbette Şekil 1’de bu alanlarda her zaman yolsuzluğun var olmayabileceği ancak olma ihtimalinin gösterilmekte olduğu da dikkate alınmalıdır.

Devletin ekonomideki rolü ve müdahalesi, kamu kaynaklarının kimlere ve nasıl dağıtılacağı konusunda kamu görevlilerine monopol gücü ve takdir hakkı sağlamaktadır. Dolayısıyla ekonomik başarılar piyasa faaliyetlerinden değil, yetkili kamu görevlisini etkileme girişimlerine bağlı kalmaktadır (Akçay, 2000: 4). Elbette devletin ekonomi üzerindeki kontrol gücünün artmasına bağlı olarak özel sektör temsilcilerinin rant kollama¹ çabasına girmeleri de söz konusu olabilmektedir. Bu durum ekonomik aktivitelerin verimli olmaktan uzaklaşması veya en azından üretim maliyetlerinin bir kısmının bu girişimlerden kaynaklanması sonucunu doğurur.

¹ Rant kollama, çıkar ve baskı gruplarının devlet tarafından suni olarak meydana getirilmiş bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyet ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalar olarak tanımlanmaktadır (Taşar, 1999: 349).

Yolsuzluğun algılanmasında sadece tecrübe edilen yolsuzluklar etkili olmamaktadır. Yolsuzluğun tanımlanmasında ortaya çıkan farklılıklar gibi (Gregory, 2013: 18) bireysel ve ulusal özellikler de yolsuzluk algısını saptırmaktadır (Rodriguez-Sanchez, 2018: 12). Kültürel özelliklerle birlikte iktisadi ve kurumsal faktörler de temel belirleyiciler olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan deneysel bir yolsuzluk olmadığı durumlarda dahi bireysel ve kültürel özellikler ile iktisadi ve kurumsal faktörler yolsuzluk algısı üzerinde belirleyici olmaktadır (Donchev & Ujhelyi, 2014: 320). Algısal düzeyin farklı olmasında dikkat çeken bir başka husus bireylerin yaşadıkları ülkede sahip oldukları yolsuzluk algısı ile hükümetin yolsuzlukla mücadelede ne kadar başarılı olduğuna yönelik kanaat algısı arasındaki ilişkidir. Örneğin, AB ülkelerini kapsayan bir çalışmada bireylerin %62'si yolsuzluğu ülkede büyük bir sorun olarak değerlendirirken %43'ü hükümetin yolsuzlukla mücadelede başarılı olduğunu ifade etmektedir (Kukutschka, 2021: 11-12). Dolayısıyla bir ülkede yolsuzluk olduğunu düşünmek ile hükümetin yolsuzlukla mücadelesinin yetersiz olduğunu düşünmek tam anlamıyla aynı anlama gelmemektedir.

Yolsuzluğun ölçülmesinde çeşitli yöntemler kullanılarak endeks, rapor ve göstergeler hazırlanmaktadır. Bu konuda en kapsamlı olanlardan biri Yolsuzluk Algısı Endeksi (Corruption Perceptions Index) olup çalışmanın analiz kısmında ağırlıklı olarak bu endeks verilerinden yararlanılacaktır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) tarafından 1995 yılından itibaren hazırlanmakta olan bu endeks ile ülkelerdeki kamu sektörü konusunda yönetici ve akademik uzmanların görüşlerinden (algılarından) hareketle yolsuzluk seviyesi belirlenmeye çalışılmaktadır. Endeksin oluşturulmasında Dünya Bankası ve Dünya Ekonomik Forumu'ndan sağlanan veriler dahil çok sayıda anket ve değerlendirmeden faydalanılmaktadır. Nitekim endeks hazırlanırken kullanılan veri kaynakları şunlardır (Transparency International, 2019):

- Afrika Kalkınma Bankası Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme Birimi (African Development Bank Country Policy and Institutional Assessment).
- Bertelsmann Stiftung Sürdürülebilir Yönetişim Göstergeleri (Bertelsmann Stiftung Sustainable Governance Indicators).
- Bertelsmann Stiftung Dönüşüm Endeksi (Bertelsmann Stiftung Transformation Index).
- Economist İstihbarat Birimi Ülke Risk Servisi (Economist Intelligence Unit Country Risk Service).
- Freedom House Geçiş Ülkeleri (Freedom House Nations in Transit).
- Global Insight Ülke Risk Derecelendirmeleri (Global Insight Country Risk Ratings).
- IMD Dünya Rekabetçilik Merkezi - Dünya Rekabetçilik Yıllığı Yönetici Görüşü Anketi (IMD World Competitiveness Center World Competitiveness Yearbook Executive Opinion Survey).
- Politik ve Ekonomik Risk Danışmanlığı Asya İstihbaratı (Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence).

- PRS Grubu Uluslararası Ülke Risk Rehberi (The PRS Group International Country Risk Guide).
- Dünya Bankası Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme (World Bank Country Policy and Institutional Assessment).
- Dünya Ekonomik Forumu Yönetici Görüşü Anketi (World Economic Forum Executive Opinion Survey).
- Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksi Uzman Anketi (World Justice Project Rule of Law Index Expert Survey).
- Demokrasinin Çeşitleri (V-Dem v. 10) (Varieties of Democracy).

Yukarıda sayılan kaynaklardan elde edilen verilerin bir araya getirilmesi ile Yolsuzluk Algısı Endeksi oluşturulmaktadır. Oluşturulan endeks ile ülkelere 0-100 aralığında puan verilmekte olup 100 puan yolsuzluğun en az olduğu durumu; 0 puan ise yolsuzluğun en yüksek olduğu durumu ifade etmektedir. Diğer yandan Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Rekabet Edilebilirlik Raporu (Global Competitiveness Report) kapsamında da yolsuzluk ölçümü yapılmaktadır. Burada yolsuzluk, rekabetçi iş çevresinin bir göstergesi olarak dikkate alınmakta ve ilgili ülkelerde yer alan firmalarca doldurulan anket sonuçlarına yer verilmektedir. Ankette firmalara ülkelerindeki yolsuzlukla ilgili görüşleri sorulmakta ve 1 ile 7 arasında puan vermeleri talep edilmektedir (7 en düşük yolsuzluğu ve 1 en yüksek yolsuzluğu ifade etmektedir) (Dancikova, 2012: 4-5). Ayrıca bahsi geçen raporda ülkeler nezdinde yapılan değerlendirmeler için Yolsuzluk Algısı Endeksi sonuçları da kullanılabilir (Schwab et al., 2020: 14).

Diğer bir analiz de Dünya Bankası tarafından 1996 yılından itibaren hazırlanmakta olan Dünya Genel Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) bağlamında yürütülmektedir. Şiddet, hesap verebilirlik, hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü, yolsuzluk ve politik istikrar gibi çok sayıda alt başlıktan oluşan bu göstergeler 200'den fazla ülke için incelenmektedir. Değerlendirme ve puanlama yapılırken çok sayıda şirket, birey ve uzmanların görüşüne başvurulmaktadır. Hazırlanan ölçek 1 ile 100 arasında değişmekte ve 100 en iyi durum olarak gösterilmektedir (World Bank, 2022).

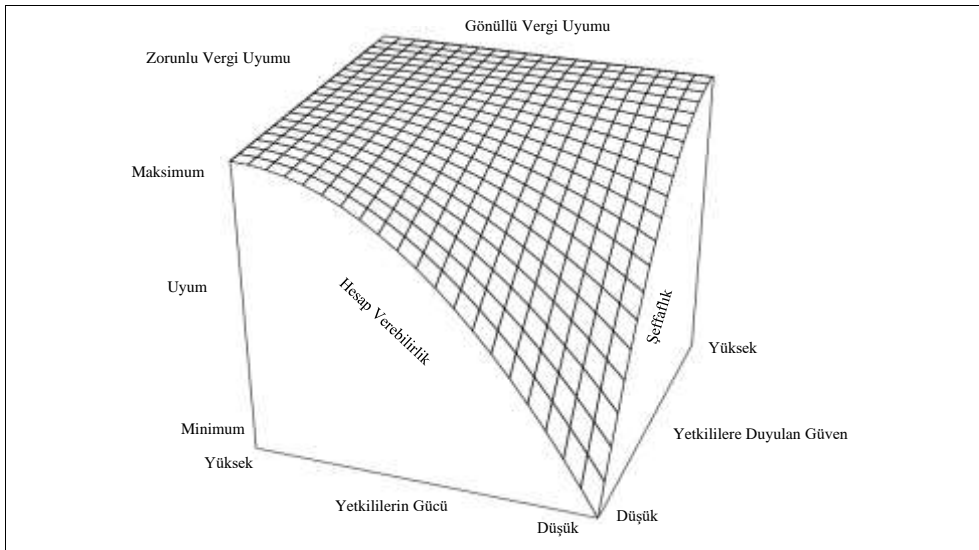
3. Yolsuzlukla Etkileşimli Olan Faktörler

Gelişimi ve meydana getirdiği sonuçlar itibarıyla yolsuzluk olgusu; bütçe, kamu harcaması, vergi, kamu borcu, dış ticaret, enflasyon, hukukun üstünlüğü, kanunların yaptırım gücü, ekonomik özgürlük ve hükümete güven gibi birçok iktisadi, hukuki ve mali alanı etkilemektedir. Süreç içerisinde anılan bu tür iktisadi ve mali alanların yapısı da yolsuzluk boyutuna etki edebilmektedir. Bu bakımdan karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. Diğer bir deyişle, yolsuzluk ile iktisadi, hukuki ve mali konular arasında bir döngüsel ilişki olduğu ve birbirlerini besleyebildikleri ifade edilebilir.

3.1. Vergi ve Harcama Politikası

Kamusal yarar amaçlanarak tanımlanmış görev ve yetkilerin kişisel çıkar amaçlı kullanılması ya kamusal harcamaların toplumsal faydalarını ortadan kaldırır ya da bunu olması gereken duruma göre daha az verimli kılar. Toplumu oluşturan bireyler arasında adalet duygusuna zarar verebilecek bu husus kamu harcamalarının etkinliğine zarar vermekle birlikte, ilerleyen dönemlerde kamu gelirlerinin azalmasına da yol açacaktır. Nitekim vergiye gönüllü uyumun önemli etkenlerinden biri de anılan husustur.

Şekil: 2
Vergi Uyumunun Belirlenmesinde Yetkililerin Pozisyonu

Kaynak: Kirchler et al., 2008: 212.

Şekil 2 incelendiğinde; vergiye uyum ile yetkililerin gücü ve yetkililere duyulan güven ile ayrı ayrı pozitif ilişki bulunmaktadır. Öyle ki düşük güç koşullarında dahi yetkililere duyulan güven artıkça (sağa doğru) vergiye gönüllü uyum da artmaktadır. Burada güç ve güven boyutları birbirlerini desteklemektedir. Güç düşük olduğunda güvendedeki farklılıklar çok önemlidir; ancak güç maksimumunda olduğunda, yetkililer maksimum uyumu uygulatacaklarından, güvendedeki farklılıklar önemli değildir. Güven düşük olduğunda ise güçteki farklılıklar çok önemlidir; ancak güven maksimumunda olduğunda, bireyler katkılarını (vergilerini) ödeyeceklerinden, güçteki farklılıklar önemsizdir (Kirchler et al., 2008: 213).

Hükümet vergilendirmeyi yüksek bir uyumla yapabileceği gibi benzer durumdaki mükelleflerin arasında etkin vergi oranlarının keyfi olarak değişmesine ve yolsuzluğa yol açacak düşük bir uyumla da yapabilir. La Porta vd. göre (1999: 225) çoğu zaman, daha fazla müdahalecilik daha düşük verimlilikle ilişkilendirilmelidir. Çünkü yetkililere daha fazla

düzenleme ve vergilendirme yetkisi vermek, yolsuzluğa ve bürokratik gecikmeye neden olur. Bu çalışmada bürokratik gecikmenin az olduğu ve yüksek vergi uyumunun olduğu ülkelerde yolsuzluğun daha az olduğu yargısına yer verilmektedir. (La Porta et al., 1999: 239).

Yolsuzlukla kamu harcamaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi ülkelerdeki farklılıklara göre değişmektedir. Örneğin kamu sektörünün büyük olduğu Kanada, Hollanda ve İskandinav ülkelerinde hem kamu hem de özel sektördeki şeffaflık (ve dürüstük) kültürü yolsuzluğa engel olabilmektedir (Lash & Batavia, 2013: 3). Buna karşın bazı Afrika ülkelerinde ise kamu kesiminin büyüklüğü yolsuzluğun artmasına yol açabilmektedir. Ayrıca ekonomik olmayan büyük projelerin yapılması ve bütçe dışı fonların varlığı da bu süreci desteklemektedir (Rose-Ackerman, 1999: 207).

Vergi harcamaları da yolsuzlukla ilişkilendirilen bir diğer faktördür. Vergi harcamalarının azaltılarak standart hale getirilmesinin yolsuzluklar üzerinde sınırlayıcı etki göstereceği ifade edilmektedir (Benk & Karakurt, 2010: 144). Ancak vergi harcamalarının bir kısmı yatırım teşviklerinden oluşurken diğer bir kısmı ise doğrudan bireylerin satın alma gücünü destekleyecek muafiyet ve istisnalardan oluşmaktadır. Bu iki gurup arasındaki farklılığa göre bir standart belirlenmesinde yarar vardır. Zira yatırım teşvikleri şeklindeki vergi harcamalarına kıyasla hane halklarına yönelik yapılan vergi harcamaları daha az yolsuzluk potansiyeli barındırmaktadır.

Kamu harcamalarının fonksiyonel dağılımı da yolsuzluk üzerinde etkili olmaktadır. Bu tür kamu harcamalarının en önemlilerinden biri eğitim harcamasıdır. Buna göre, eğitim harcamalarının yolsuzluğun azaltılmasına yönelik katkısı söz konusudur (Mauro, 2007: 349). Diğer taraftan bütçeden yüksek oranda pay alan sağlık, sosyal harcamalar ve yatırım harcamalarında da yolsuzluğun meydana gelmesi hizmet sunum kalitesinin bozulması ve büyüme artış hızının yavaşlaması gibi ekonomik etkisizliklere yol açmaktadır (De Mendoça & Baca, 2018: 876; Swaleheen et al., 2019: 321; Tanzi & Davoodi, 1997: 1).

3.2. Bütçe Politikası

Yolsuzluğun bütçe politikası üzerindeki muhtemel etkisi bütçe dengesinin bozulmasıdır. Nitekim bütçe dengesinin bozulmasına rağmen yolsuzluk kaygısından ötürü bazı harcamaların azaltılması pek muhtemel görülmeyebilmektedir. Örneğin kamu harcamalarının önemli bir kısmını oluşturan ücret ödemelerinin azaltılması bütçe dengesi üzerinde olumlu etki yapacaksa da vergi memurlarının yolsuzluğa meyilli olmaları vergi gelirlerinin azalmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla kamu harcamalarında tasarruf yapılmasının bütçe dengesi üzerindeki etkisi sınırlı kalacaktır (Besley & McLaren, 1993: 119). Öte yandan yolsuzlukla birlikte artan vergi kaçakçılığı tahmin edilen bütçe gelirinin azalmasına yol açacaktır. Buradaki ilişkinin ortadan kaldırılması için öncelikli olarak etkin bir vergi idaresinin tesisi gerekmektedir (Alm et al., 2016: 146).

Bütçe sonuçları üzerinde yolsuzluğun etkin olabileceği alanlardan biri kamu harcamaları (özellikle kamusal yatırımlar) alanıdır. Yolsuzluğun seviyesine bağlı olarak, bütçeyle bağlanan tutar, gerçekte ödenekleştirilen tutardan daha az olabilmektedir (Ivanyna et al., 2021: 106). Dolayısıyla bütçeleme sürecinin aşamasına bağlı olarak yolsuzluk düzeyinde değişiklik meydana gelebilir. Isaksen'e göre -bütçeleme sürecinde- planlama ve orta vadeli harcama planı ile bütçenin hazırlanması aşamalarında orta riskli; bütçenin parlamento tarafından onaylanması, bütçenin uygulanması ve denetim aşamalarında ise yüksek riskli yolsuzluk beklenebilmektedir. Isaksen (2005: 4), bütçe ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi kıt kaynakların tahsisinde bozulma, devlet planlamasının etkisizleşmesi, hukukun üstünlüğüne olan güven ve hükümet meşruiyetini baltalaması gibi sonuçlara bağlamaktadır.

Yolsuzluğun sübvansiyonları yanlış yönlendirmesi ve vergi gelirlerini azaltması nedeniyle hükümet müdahalesinin amacına da zarar vermektedir. Hükümetin geniş müdahale alanının da yolsuzluğu etkilemesi söz konusu olabilir. Örneğin çok sayıda bürokratin ve düşük cezaların olduğu bir yasaklamanın neticesinde düşük rüşvet tutarları olabilecek iken daha az bürokratin ve yüksek cezaların olması halinde yolsuzluk tutarı daha da yüksek olabilecektir. Böyle bir durumda bürokratların izlenmesinin zorlaşması hükümetin daha fazla bürokrat istihdam etmesini ve yüksek ücretler ödemesini gerektirecektir (Acemoglu & Verdier, 2005: 239-240).

3.3. Dış Ticaret

Dış ticaretin sınırlandırıldığı bir ekonomide ithalat ve ihracat yapmak isteyen birimlerin izin almaları/izin alma girişimleri yolsuzluğa yol açabilmektedir. Nitekim, Majeed yaptığı çalışmada dışa açıklığın yolsuzluğu azaltabildiğini, buna yönelik tamamlayıcı politikaların ve bürokratik kalitenin bu pozitif ilişkiyi güçlendirdiği sonucuna varmıştır (Majeed, 2014: 778). Tanzi de aynı doğrultuda, geleneksel açıdan iyi işleyen ve dürüst bir bürokrasinin yolsuzluğun azaltılmasındaki önemine vurgu yapmaktadır. Özellikle devlet müdahalesinin yüksek kamu harcamaları, vergiler ve kapsamlı düzenlemeler aracılığıyla genişlemesi, dürüst ve iyi işleyen bir bürokrasinin olmadığı ülkelerde, yolsuzluğun kamu çalışanları üzerindeki etkileri daha hızlı ortaya çıkacaktır. Tanzi, bu süreçle ilgili olarak şeffaflık, mali raporlama ve kamu kurumlarının hesap verilebilirliğindeki yetersizliğinin de maliye politikaları üzerinde olumsuz etki göstereceğini ifade etmektedir² (Tanzi, 1998: 562).

Dış ticarete yönelik strateji özellikle karar vericileri belirli çıkar gruplarının baskısından yalıtır. Daha az rekabet bürokratların kontrol ettikleri firmalardan daha fazla rant elde etmelerine olanak sağlar. Bu durumda bürokratların kontrol edilmesi daha önemli

---

² *Kurallarda, kanunlarda ve süreçlerde şeffaflığın eksik olmasının yolsuzluk için büyük bir alan açabileceğini ifade etmektedir (Tanzi, 1998: 575).*

hale gelir. Yolsuzluğu azaltan dışa dönük strateji hem daha sağlam bütçe dengesini hem de verimli mali yönetimlerin oluşmasını destekler³ (Combes & Saadi-Sedik, 2006: 15).

Dış ticaret açıklığı ekonomik büyümeyle birlikte bütçe dengesi üzerinde de olumlu etkiler göstermektedir. Bazı araştırmacılar dışa açıklık ile bütçe arasında önemli bir ilişki olmadığını ifade etse de Combes ve Saadi-Sedik'e göre asıl husus ticaretteki doğal açıklık (ülkenin büyüklüğü ve coğrafi özellikler) ile ticaret politikası kaynaklı açıklığın birbirinden ayrılmasıdır. Onlara göre ticaret politikası kaynaklı (dışa) açıklıkta belirleyici unsurlardan biri de yolsuzluktur (Combes & Saadi-Sedik, 2006: 4). Yolsuzluğun azaltılması daha sağlam bütçe sisteminin ve daha verimli mali yönetimlerin tasarımına yardımcı olabilecektir (Combes & Saadi-Sedik, 2006: 15).

Ülke içi firmaların dış rekabetten hem doğal hem de ticaret politikası kaynaklı engellerle korunduğu ülkelerde (bu firmaların az sayıda olması ve ekonomiye tahakküm etmesi veya antitröst düzenlemelerin etkin olmadığı durumunda) -düşük rekabet nedeniyle- bürokratların kontrol ettikleri firmalardan daha fazla rant elde etmelerine imkân sağlar. Firmaların yüksek rantlar elde edebildiği ekonomilerde yolsuzluk da yüksek olmaktadır (Ades & Di Tella, 1999: 991-992).

3.4. Kamusal Ücretler

Yakalanma olasılığının yasal sistemin etkinliğine bağlı olduğu ifade edilmekle birlikte ağır cezaların tek başına yetersiz kalması mümkündür⁴. Cezaların artmasının soruşturma sıklığının azalmasına yol açacağını ifade eden Zhu, yolsuzlukla mücadelede müfettişlerin (denetçilerin) parasal olarak teşvik edilmesinin ve bunların sayılarının yeterli düzeye getirilmesini önermektedir (Zhu, 2012: 1). Dünya Bankası tarafından yayımlanan bir çalışmada yolsuzlukla ücretler arasında ilişkinin eşitlik tabanında etkili olabileceği ifade edilmektedir. Kamu çalışanlarının ücretlerinin kendi başına yolsuzluk düzeyi üzerinde büyük bir etkisi olmadığı, hatta ücret artışlarının yolsuzluğu teşvik edebileceği ileri sürülmektedir. Ancak buradaki pozitif yönlü ilişki yüksek düzeyde eşitliğin bozulduğu ücret artışları için geçerlidir (Demirgüç-Kunt vd., 2021: 2). Düşük ücretlerin yol açtığı yüksek yolsuzluğun olduğu ülkelerdeki asıl sorun ise yolsuzluğu azaltmak için yapılması gereken ücret artış oranının -diğer ülkelere kıyasla- çok yüksek olması gerektiğidir (An & Kweon, 2017: 809).

Kamu kesiminde çalışanların ücretlerinin düzeyi vergi hasılatı üzerinde önemli bir belirleyicidir. Özel sektör ücretlerinde bir artış olduğunda, yolsuzluğu ve vergi kaçakçılığını engellemek için kamusal ücretlerin de artırılması gerekir (Haque & Sahay, 1996: 774).

³ Ancak burada önemli bir farklılık maden ve petrol üreticisi ülkelerde görülür. Bu ülkelerin dışa dönük olmaları, rant [kollama] nedeniyle, yolsuzluğun artmasına neden olur (Combes & Saadi-Sedik, 2006: 6).

⁴ Bu hususun aksi cezaların artması ile girişilmek istenen yolsuzluk konusunda kararın verilmesinde etkili olmasıdır. Maliyet artışı olarak değerlendirilen bu husus - hapis cezası da bir tür iktisadi maliyettir- kişilerin suç davranışından kaçınmasında yol açacaktır. Bu konudaki teorik görüşler Becker'in (1968) çalışmasına dayanmaktadır.

Görelü düşük kamusal ücretler kamu sektörünün verimliliğini düşürmekte ve yolsuzlukta artış meydana getirmektedir. Ücretlerin artırılması ise vergi toplama oranını artıracak, böylece kamu sektörü daha nitelikli işgücüne cazip hale gelecektir. Diğer taraftan, bütçe açığının azaltılması için ücretlerde kısıntıya gidilmesi (politik olarak istihdamı azaltmaktan daha uygulanabilir olması nedeniyle) mali dengeyi daha fazla bozmakla sonuçlanabilir. Özellikle yetersiz denetim ve düşük cezalardan oluşan kurumsal düzenlemelerin olduğu yerde yasal vergi oranlarının artırılması gelir tahsilatını artırmaz (Haque & Sahay, 1996: 775).

Büyük ölçekli yolsuzlukların kamu ihalelerinde ve vergi idarelerinde gerçekleşme olasılığının daha yüksek olması bu alanlarda belirlenen ücretlerin yolsuzluk üzerinde etki göstermesi ihtimalini de ortaya koyabilmektedir (Van Rijckeghem & Weder, 1997: 19). Van Rijckeghem ve Weder tarafından yapılan çalışmada özel sektöre kıyasla yüksek ücretlerin olması bireylerin daha yüksek düzeyde dürüst olmalarını teşvik etmekte ve yolsuzluğun azalmasına katkı sağladığı ortaya konulmaktadır⁵ (Van Rijckeghem & Weder, 1997: 31). Benzer bir çalışmayı daha sonra tekrar yapan araştırmacılar (ele alınan ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olması nedeniyle) ücret artışlarının yolsuzluk üzerindeki etkisinin kısa vadede gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan yolsuzluğun [yüksek] olduğu ülkelerin düşük bütçe performansına sahip olma eğilimi göstermesi ve güçlü bütçe baskılarıyla karşı karşıya kalmaları veya kamu çalışanlarının yolsuzluktan zaten yeterli gelir sağladığı görüşüne katılmaları, onlara daha az ödeme yapılmasına neden olabilmektedir (Van Rijckeghem & Weder, 2001: 324).

Görelü yüksek kamusal ücretlerin olması durumunda yolsuzluk yapma maliyetinin (işten çıkarılıp özel sektörde daha düşük ücretlere çalışmak) daha yüksek olması; düşük ücretlerin olması durumunda ise bu işlere talip olanların (liyakat açısından) yetersiz ve dürüst olmayan kişilerin olmasına ve nihayetinde verimsiz ve şeffaf olmayan bir yozlaşmaya yol açabilecektir. Ayrıca düşük ücretli kamu görevlileri, nispeten adil bir ücret alan yetkililere kıyasla, yolsuzluğu daha az ayıplanabilir bulabilirler. Diğer bir deyişle, yolsuzluğun ahlaki maliyeti azalmaktadır (Abbink, 2000: 1).

3.5. Diğer Faktörler

Bu kısımda yolsuzluğa neden olabilecek çeşitli faktörlere maddeler halinde yer verilecektir.

-*Yoksulluk*: Yolsuzluk ve yoksulluk arasındaki ilişkide ekonomik ve yönetim olmak üzere iki model oluşturulmaktadır. Ekonomik modele göre artan yolsuzluk ekonomik büyümeyi azaltmakta, gelir dağılımında adaletsizliği artırmakta ve yoksulluk artmaktadır. Yönetişim modeline göre ise, artan yolsuzluk yönetim faktörlerini ve kapasitesini etkileyerek yoksulluğu artırmaktadır (Berksoy & Yıldırım, 2017: 5).

⁵ *Araştırmacıların aynı çalışmasında görelü yüksek ücretlerle birlikte yolsuzluk üzerinde etkili olan diğer faktörler hukukun üstünlüğü ve bürokratik kalitedir (Van Rijckeghem & Weder, 1997: 31).*

-Hükümete Güven: Hükümete güvenin düşük olduğu durumlarda yolsuzluğun yüksek olması söz konusudur. Başka bir deyişle, yüksek yolsuzluk ile düşük politik güven arasında ilişki bulunmaktadır (Anderson & Tverdova, 2003: 93). Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, sürekli değişen veya anlaşılması güç hukuki düzenlemelerden, hukuki boşluklardan veya bunların geniş yorumlanmasından kaynaklanan güvensizlik nedeniyle bireyler işlerini rüşvet gibi yollarla halletme yoluna gider. İkincisi, güvensizliğin yolsuzlukları ortaya çıkaracak kişilerin (şahit oldukları yolsuzlukları rapor etmenin işe yaramayacağı düşüncesi) cesaretini kırmasıdır (OECD, 2017: 17).

-Yerelleşme: Fisman ve Gatti yaptıkları çalışmada mali yerelleşmenin yolsuzluk üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre mali yerelleşmenin yüksek olduğu ülkelerde daha düşük yolsuzluk meydana gelmektedir. Yüksek yerelleşme eğiliminin bürokratlarda yüksek hesap verilebilirlikle desteklenecek şekilde düzenlenmesi bu yapıyı güçlendireceğini ileri sürmektedirler (Fisman & Gatti, 2002: 327).

-Hukuk (Cezai Müeyyideler): Yolsuzluğun en açık maliyeti yakalanma ve cezalandırılmadır. Yakalanma olasılığı ise kısmen ülkedeki yasal sistemin etkinliğine bağlıdır. Treisman bu hususu iki faktörle açıklamaktadır. Birincisi, mülkiyeti devlete karşı korumak isteyen aristokratlarla birlikte hareket eden yargının etkin rol oynadığı Anglo Sakson hukuk sisteminin (common law) uygulandığı veya benimsendiği ülkelerde yolsuzluğu önleyen yasal sistemin varlığıdır. İkincisi, yasal sistemlerin nasıl uygulandıklarına yönelik beklenti ve uygulamaları içeren ve yasal kültür olarak tanımlanabilecek husustur. Sosyal düzenin hiyerarşi ve kamusal otoriteye dayandığı ülkelerde yolsuzluğun caydırılmasında yasal sistemin daha az etkili olacağı ifade edilmektedir (Treisman, 2000: 402-403).

-Büyüme: Mauro yaptığı çalışmada gelirin olağanın altında olduğu durumlarda yüksek yolsuzluk oranının düşük büyümeye yol açtığını ifade etmektedir (Mauro, 1995: 704). Daha kapsamlı olarak yaptığı diğer bir çalışmada yolsuzlukta meydana gelen azalışın GSYH'nin arttığını ortaya koymuştur (Mauro, 1997: 11). Yolsuzluk aynı zamanda -dolaylı olarak daha güçlü bir şekilde- kişi başına düşen milli gelir artış oranında azalmaya yol açmaktadır (Ugur & Dasgupta, 2011: 87).

-Kayıt Dışılık: Kayıt dışılık yolsuzluğun nedeni ve/veya sonucu olarak değerlendirilmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda kayıt dışılığın etken bir faktör olarak (Tekdemir & Varol-İyidoğan, 2021: 144), başka çalışmalarda ise (ekonomik büyüme bağlamında) hem neden hem de sonuç faktör olarak dönem içinde değişkenlik gösterdiği dikkat çekmektedir (Gokcekus & Schneider, 2020: 21).

Vergi gelirlerinde yolsuzluk nedeniyle meydana gelecek azalmanın alternatif maliyetinin her zaman büyümeyi engellemesi kaçınılmaz değildir. Şöyle ki, girişimcilerin yatırım yapma eğilimleri yüksek olduğunda, (yolsuzluk yoluyla) vergiden tasarruf edilen para kalkınmayı sağlamak bakımından bir kazanç olarak değerlendirilir. Leff'e göre toplumun varlıklı kesiminin vergi yükünden kurtulmak gibi amaçları her zaman olmayabilir. Ona göre, yönetici grubun [politikacıların] bütçe yoluyla kaynak tahsisatı yaparken

kalkınmayı ne kadar ileri götürmek istediklerine bağlı olarak bu varlıklı kesimin kararını temsil edebilirler (Leff, 1964: 12). Diğer bir deyişle, en baştan vergi yükünden sakınmak isteyen girişimciler veya daha sonra politik kararlar girişimcilerin talepleri doğrultusunda toplanan vergilerin tahsisatını yapmak arasında önemli bir farklılık meydana gelmeyecektir. Leff burada vergi alanındaki yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini şarta bağlamış olmaktadır.

4. Yolsuzlukla İlişkili Göstergelerin Analizi

4.1. Yöntem ve Veriler

Gülden ve Karakış (2019) yaptıkları çalışmada 2018-2019 yıllarına ait Ekonomik Özgürlük Endeksinde yer alan kamu harcamaları, vergi yükü, mali sağlamlık, yolsuzluğun olmaması anlamına gelen devletin bütünlüğü gibi toplam 12 veri kullanarak OECD ülkelerini analiz etmiş ve ideal kümeleme sayısının beş olduğuna karar vermişlerdir. Yaptıkları çalışmada kümeleme sonuçları konusunda bir yargıya varılmamakla birlikte aynı kümede yer alan ülkeler benzer ekonomik yapıya sahip oldukları söylenebilir. OECD ülkelerinin analiz edildiği bir diğer çalışma Urmak Akçakaya ve Ömürbek (2021) tarafından yapılmıştır. Çalışmada yolsuzlukla ilişkili olan hukukun üstünlüğü, siyasi özgürlük, bilgiye erişim gibi veriler analiz edilmiş ve ülkeler dört kümeye ayrılmıştır. Yazarlar aynı kümede yer alan bazı ülkelerin tarihsel, toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik benzerlikler taşıdıkları sonucuna varmıştır. Akça vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada da OECD ülkeleri 2015 yılına ait Yolsuzluk Algısı Endeksi, Dünya Ekonomik Forumu, Bartelsmann Vakfı TI, IMD Dünya Rekabetçilik Yıllığı gibi toplam 12 kaynaktan elde edilen verilerle iki ana kümeye ayrılmıştır. Yazarlar aynı kümede olan ülkelerin ağırlıklı olarak geçiş ekonomileri olduğunu tespit etmiştir. Özdemir ve Kaya (2018) tarafından yapılan çalışmada ise 2018 yılına ait ticaret, yatırım, finansal ve mali özgürlük ile yolsuzluk gibi toplam 10 veri kullanılarak OECD ülkeleri analiz edilmiş ve ülkeler dört kümeye ayrılmıştır. Çalışmada ülkelerin kümelенmesinde etkili olan hususun iktisadi özgürlük olduğu ifade edilmiştir.

Grein vd. (2010) 39 ülke için 1995, 2000 ve 2005 yıllarına ait ekonomik, teknolojik, kültürel, demografik yapılarına ait değişkenler ile yolsuzluk verilerini incelemiş ve incelenen ülkelerin yıllar itibariyle dahil oldukları kümelerin değiştii ve ancak benzer büyüme gösteren ülkelerdeki yolsuzluğun ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Paulus ve Kristoufek (2015) ise 134 ülkede yolsuzluk algısının kümeleme yapısını incelemiş ve ülkeleri dört temel gruba ayırmışlardır. Yaptıkları çalışmada ülkelerin kümelенmesinde yolsuzluk ile ekonomik performans (kişi başına düşen GSYH) arasında uyumlu bir ilişkinin etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Benzer sonuçlar konusunda yapılan başka çalışmalar da bulunmaktadır (Shao et al., 2007; Goel & Korhonen, 2011).

Goutte vd. (2022) yaptıkları çalışmada 2004-2018 dönemine ait Afrika Kalkınma Bankası Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme verilerini (maliye ve para politikası, borçlanma politikası, ticaret politikası, kamu kaynaklarını kullanmada eşitlik, kamu

idarelerinin yeterliliği, mali saydamlık, hesap verebilirlik, yolsuzluk gibi çok sayıda veri kullanarak 37 Orta Afrika ülkesinin kurumsal ve sosyal profillerini çıkarmış ve kamusal önlemlerin yolsuzluk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada ülkelerin 3 kümeye ayrıldıkları tespit edilmiş ve kümelemede politik hususların, mali politikaların ve idari yapıların yolsuzlukla birlikte etkili olduğu, anayasal olarak güçlerin düzenlendiği/dengelenildiği ülkelerin ortak kümelendiği sonucuna varılmıştır. Kuraone vd. de (2021) yaptıkları çalışmada 37 Afrika ülkesi için 2008-2017 dönemi için Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, denetim ve hukuki düzenlemelerin vergi kaçakçılığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ülkelerin 4 kümeye ayrıldığı çalışmada aynı kümede bulunan ülkelerde vergi kaçakçılığı ile Raporlama Standartları arasında benzer bir ilişkinin olduğu ve Raporlama Standartlarının etkin olması için yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü, şeffaflık gibi konularda yasal düzenlemelerin gerekli olduğu sonucuna varmışlardır.

Haralampiev ve Dimitrov (2016) Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi ve Avrupa Birliği Yolsuzlukla Mücadele Raporu verilerini kullanarak yaptıkları analizde AB üyesi ülkelerinin 3 ana kümeye ayrıldıklarını ortaya koymuşlardır. Aynı kümede yer alan bazı ülkelerin sonradan AB üyesi olan eski komünist ülkeler olduğu ve Avrupalılaştırma sürecinin etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Jiang ve Martek (2021) yaptıkları çalışmada gelişmekte olan 74 ülkenin 2008-2017 dönemine ait politik risk faktörleri, GSYH, ekonomik özgürlük, enerji talebi gibi verilerini analiz ederek bunların 7 kümeye ayrıldıklarını tespit etmişlerdir. Bazı kümelemede etkili olan hususlar arasında politik risk faktörünün, enerji sektörüne yapılan yabancı yatırımların ve yolsuzluğun etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Domashova ve Politova (2021) ise yaptıkları çalışmada Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler verileriyle birlikte Yolsuzluk Algısı Endeksinde oluşan toplam 69 veriyi kullanarak 180 ülkenin 2012-2019 dönem analizini yapmışlardır. Ülkelerin 3 temel kümeye ayrıldığı çalışmada yaşam beklentisi, üretim verimliliği, işsizlik, vergi ödeme ile ticaret yapma prosedürü ve yolsuzluk gibi faktörlerin kümelemede etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer kapsamlı bir çalışma da Buscema vd. (2016) tarafından yapılmıştır. Çalışmada 2008 Ekonomik Krizi sonrasında dünyada ülkelerin coğrafi kümelemeleri yapılmak üzere Küresel Rekabet Endeksi, Basın Özgürlüğü Endeksi ve Yolsuzluk Algısı Endeksi verileri kullanılarak ülkelerin kendilerine özgü sosyoekonomik özellikleri çerçevesinde 4 ana kümeye ayrılmıştır. Ülkelerin dış açıklığı, politik otoriterlik, insani gelişmişlik, GSYH ve yolsuzluk konularında benzer özellikler taşıyan ülkelerin aynı yerde kümelendikleri sonucuna varılmıştır.

Kümeleme analizi; hiyerarşik kümeleme analizi ve hiyerarşik olmayan kümeleme analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hiyerarşik kümeleme analizinde dendrogram oluşturmak için yakınlık matrisinin öğeleri kullanılır. Analiz süreci benzeşmezlik yakınlık (dissimilarity proximity) matrisi ile başlatılır ve bir nesne sadece bir kümeye atanır. Hiyerarşik olmayan kümeleme analizi ise sadece küme öğelerine uygulanır ve gözlemler bazı kriterler kullanılarak yeniden atanmaktadır (Timm, 2002: 523-530).

Çalışmada OECD ülkelerindeki yolsuzluğun seçilmiş sosyoekonomik faktörlerle ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, 2014-2020 yıllarına ait verilerin ortalamaları alınarak hiyerarşik sınıflama esas alınarak Ward (1963)'ın Minimum Varyans yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemde, her biri belirli özelliklere göre maksimum düzeyde benzer üyelere sahip, karşılıklı altkümelerin hiyerarşik grupları oluşturulmaktadır. Analiz, Multi- Variate Statistical Package (MVSP) paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

OECD ülkelerinin değerlendirilmesinde yolsuzlukla ilişkili olduğu ileri sürülen sosyoekonomik veriler dikkate alınmıştır. Çok sayıda verinin olması nedeniyle 2020 yılına kadar olan veriler seçilmiştir. Ayrıca 2008/09 Ekonomik Krizi ile 2009/10 Avrupa Borç Krizi etkilerinin ortadan kalkmaya başlaması ve ekonomik verilerin birçok ülke için kriz öncesi döneme gelmesi nedeniyle (Ollivaud & Turner, 2015: 43; Reinhart & Rogoff, 2014: 53; Hardouvelis & Gkionis, 2016: 8; Erarslan & Timurtaş, 2015: 41) 2014 başlangıç yılı olarak seçilmiştir. Diğer taraftan, verilerin ortalaması alınmakla birlikte bazı ülkelerin yeni verilerinin bulunamaması nedeniyle en yakın yıla ait veri kullanılmıştır. Bu durum OECD çalışmalarının genel yapısı olarak değerlendirilmekte ve bir sorun olarak görülmemektedir (Retzlaff-Roberts et al., 2004: 57).

Tablo: 1
Kullanılan Veriler

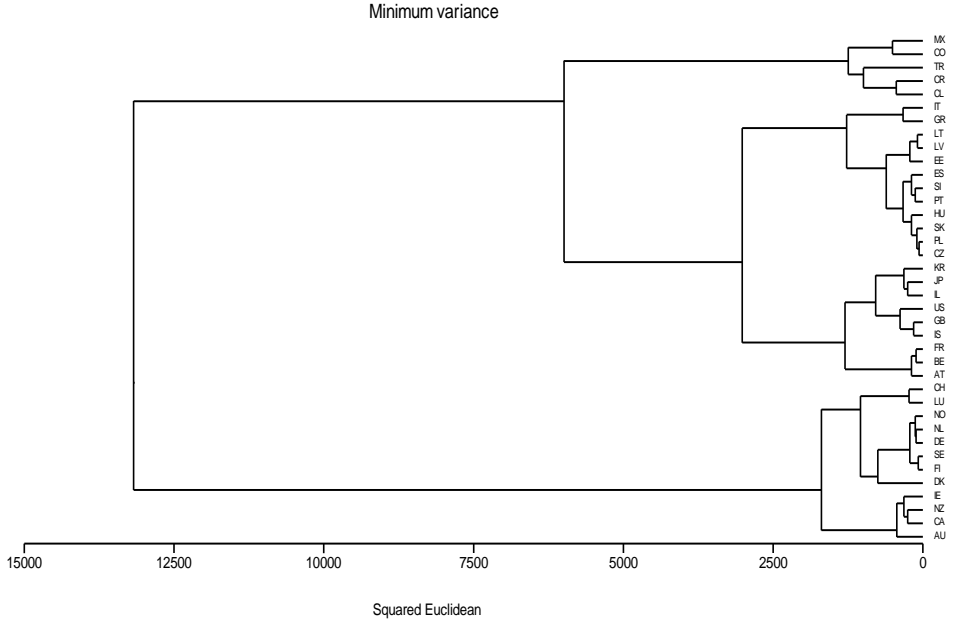
Veri	Verinin Tanımı	Verinin Kaynağı
Yolsuzluk Algısı Endeksi	Uzmanlara ve iş insanlarına göre algılanan kamu sektörü yolsuzluk düzeyini gösterir.	Transparency International
Hükümete Güven	Ulusal hükümete güven duyduğunu bildiren kişilerin oranını gösterir.	OECD Database
İş Yapma Kolaylığı Endeksi	İşletmeleri doğrudan etkileyen düzenlemelerin etkisini ölçer.	The World Bank Doing Business Data
Vergi Ödeme Kolaylığı Endeksi	İşletmelerin vergi ödeme sürecinin kolaylık derecesini ölçer.	The World Bank Doing Business Data
Dış Ticaret Yapma Kolaylığı Endeksi	İthalat ve ihracat yapma sürecinin kolaylık derecesini ölçer.	The World Bank Doing Business Data
Ekonomik Özgürlük Endeksi	Serbest piyasa ve özgürlüğün etkisini ölçer.	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal
Eğitim Harcaması	Toplam kamusal eğitim harcamalarının GSYH'ye oranını (üniversite dahil) ifade eder.	OECD Database
Sağlık Harcaması	Toplam kamusal sağlık harcamalarının GSYH'ye oranını (zorunlu ödemeler dahil) ifade eder.	OECD Database
Sosyal Harcaması	Toplam kamusal sosyal harcamaların GSYH'ye oranını ifade eder.	OECD Social Expenditure Database
Toplam Kamu Harcaması	Genel hükümet harcamalarının GSYH'ye oranını ifade eder.	IMF Database
İşsizlik	Çalışmaya hazır ve iş bulmak isteyen, çalışmaya hazır kişilerin toplam işgücüne oranını (mevsimsellikten arındırılmıştır) ifade eder.	OECD Database
Enflasyon	Yıllık tüketici fiyat endeksindeki artış oranını ifade eder.	The World Bank Data
Büyüme	Piyasa fiyatlarıyla GSYH yıllık büyüme oranını (2015 sabit fiyatlarıyla) ifade eder.	The World Bank Data
Bütçe Açığı	Genel devlet bütçesi açığının GSYH'ye oranını ifade eder.	OECD Database
Harcama Vergileri	Mal ve hizmet üzerinden toplanan vergi hasılatının GSYH'ye oranını ifade eder.	OECD Database
Gelir Vergisi	Gelir vergisi hasılatının toplam vergi hasılatına oranını ifade eder.	OECD Database
Kurumlar Vergisi	Kurumlar vergisi hasılatının toplam vergi hasılatına oranını ifade eder.	OECD Database
Servet Vergisi	Servet vergisi hasılatının toplam vergi hasılatına oranını ifade eder.	OECD Database
Toplam Vergi Geliri	Toplam vergi hasılatının GSYH'ye oranını gösterir.	OECD Database
Hanehalkı Vergi Harcaması	Vazgeçilen vergi gelirinin GSYH'ye oranını ifade eder.	Global Tax Expenditures Database

Tabloda yer alanlar dışında başka veriler de dikkate alınabilmektedir. Uluslararası Vergi Rekabeti Endeksi (Tax Foundation), Açık Ticaret Endeksi (International Chamber of Commerce - ICC), Gini katsayısı, Açık Bütçe Endeksi/bütçe denetimi/bütçeleme sürecine kamusal katılım (International Budget Partnership) örnek olarak verilebilir. Ancak çalışmada kullanılan analiz yöntemi her bir ülke için eksiksiz veri olmasını gerektirdiğinden ifade edilen veriler dikkate alınmamıştır.

4.2. Bulgular

Tablo 1'deki veriler dikkate alınarak OECD ülkelerinin nasıl kümelendiklerini aşağıdaki dendrogram göstermektedir.

Şekil: 3
OECD Ülkelerinin Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonucu

Not: Yukarıdan aşağıya doğru ülkeler şu şekildedir; Meksika (MX), Kolombiya (CO), Türkiye (TR), Kosta Rika (CR), Şili (CL), İtalya (IT), Yunanistan (GR), Litvanya (LT), Letonya (LV), Estonya (EE), İspanya (ES), Slovenya (SI), Portekiz (PT), Macaristan (HU), Slovakya (SK), Polonya (PL), Çekya (CZ), Güney Kore (KR), Japonya (JP), İsrail (IL), Amerika Birleşik Devletleri (US), İngiltere (GB), İzlanda (IS), Fransa (FR), Belçika (BE), Avusturya (AT), İsviçre (CH), Lüksemburg (LU), Norveç (NO), Hollanda (NL), Almanya (DE), İsveç (SE), Finlandiya (FI), Danimarka (DK), İrlanda (IE), Yeni Zelanda (NZ), Kanada (CA), Avustralya (AU).

Hiyerarşik kümeleme analizi OECD ülkelerinin temel iki kümeye ayrıldığı göstermektedir. Buna göre birinci kümeyi (yukarıdan-aşağıya doğru) Meksika ile Avusturya arasında kalan ülkeler oluştururken ikinci kümeyi (yukarıdan-aşağıya doğru) İsviçre ile Avustralya arasında kalan ülkeler oluşturmaktadır.

Tablo: 2
Kümeleme Analizine Göre Ülkelerin Gruplandırılması

Kümelere	Yakınsanan Ülke Grupları
Birinci Küme	Meksika, Kolombiya, Türkiye, Kosta Rika, Şili
	İtalya, Yunanistan, Litvanya, Letonya, Estonya, İspanya, Slovenya, Portekiz, Macaristan, Slovakya, Polonya, Çekya
İkinci Küme	Güney Kore, Japonya, İsrail, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İzlanda, Fransa, Belçika, Avusturya
	İsviçre, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Almanya, İsveç, Finlandiya, Danimarka, İrlanda, Yeni Zelanda, Kanada, Avustralya

Şekil 3'te yer alan kümeleme analizinin sonuçlarına göre iki ana kümeden bahsedilebilir. Birinci küme kendi içinde bazı ülkelerin diğerlerine kıyasla daha fazla yakınsadıkları görülmektedir. İkinci kümede de birbirine yakınsayan ülkeler olmakla birlikte -yolsuzluk ve yolsuzlukla etkileşimde olan faktörler itibariyle- daha homojen oldukları sonucuna varılabilir.

Birinci kümede, aynı kümedeki diğer ülkelerden açık bir şekilde farklılaşan ülkeler Meksika, Kolombiya, Türkiye, Kosta Rika ve Şili'dir. Bu ülkeler aynı zamanda kişi başına düşen GSYH bakımından son sırada yer almaktadır. Diğer taraftan, benzer tarihi tecrübelerin böyle bir sonuçta etkili olması muhtemeldir. Örneğin Meksika'da uzun yıllarca en fazla şikâyet edilen üç konunun değişmez şekilde yolsuzluk, kriz/işsizlik ve güvenlik/suç olması⁶ (Magaloni, 2003: 298; OECD, 2017: 6), Meksika'yla birlikte Kolombiya ve diğer Latin ülkelerinde büyük yolsuzluk olaylarının gerçekleşmiş olması (Balan, 2011: 475) ve genellikle vatandaşların konu hakkındaki pasif tavrı benzer hususlardır. Latin Amerika ülkelerinin büyük kısmı bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından otoriter yönetim dönemleriyle sonuçlanan iç savaşlar ve sosyopolitik sorunlardan oluşan döngüye girmeleri de yaygın yolsuzluğun nedenleri arasında görülmektedir (Silva, 2016: 181).

Aynı yakınsak ülkeler olmak birlikte Şili ve Kosta Rika yolsuzluk konusunda nispeten iyi durumdadır. Şili'nin daha iyi durumda olmasının altında yatan neden olarak ülkeye özgü (1989-2013 yılları arasında) uygulanan ikili seçim sisteminin getirdiği koalisyonlar arası politik rekabet olduğu ifade edilmektedir (Balan, 2011: 475). Kosta Rika da Şili'yle benzer geçmişten gelen uzun dönemli demokratikleşme rejimine sahiptir (Mainwaring et al., 2007: 139). Bu ülke vatandaşlarının demokratik politik kültüre sahip olmaları, hukukun üstünlüğüne dayalı politik sistem kurmaları, dürüst yöneticilere sahip olmaları ve Meksika gibi diğer Latin ülke vatandaşlarına kıyasla, demokrasiyi daha fazla benimsemeleri bu hususta etkilidir (Silva, 2016: 178-179; Dodson & Jackson, 2003: 257-258).

Yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde yaşayan bireylerin ülkelerindeki politik sistem performansından tatmin düzeyleri daha düşük olmaktadır (Anderson & Tverdova, 2003: 104). Bu tespit Latin Amerika ve Doğu Avrupa gibi ülkelerde görülen yüksek yolsuzluk düzeyinin de açıklayıcısı niteliğindedir. Anderson ve Tverdova (2003: 93) da bu ülkelerdeki yolsuzluğu kalkınmışlık seviyeleri ile yeni demokrasiler olmaları itibariyle değerlendirmektedir. Zira bu ifadeye uygun olarak, birinci kümede yakınsanan diğer ülkelerin büyük bir kısmının geçiş ekonomileri olan Doğu Avrupa ülkelerinden oluştuğu görülmektedir.

Doğu Avrupa ülkelerinin yakınsanan ülkeler olmasında etkili olan en önemli husus benzer politik ve kültürel geçmişe sahip olmalarıdır. Bu ülkelerde demokratikleşme süreçleri boyunca mücadele gündemlerinden önemli biri yolsuzluğun kontrol altına alınması

⁶ Meksika'nın bölge ülkelerinden Guatemala, Nikaragua, Venezuela ve Haiti gibi en yolsuz ülkelerden daha iyi durumda olması da (Rodriguez-Sanchez, 2018: 9) bu durumu desteklemektedir.

olmuştur. Yolsuzluk suç tanımının genişletilmesi, cezaların artırılması, yolsuzlukla mücadelede uzmanlaşmış birimlerin/mahkemelerin kurulması, şeffaflığın artırılması gibi çok çeşitli önlemler alınmıştır. Buna rağmen yolsuzlukların devam etmesinin nedeni olarak, yapılan hukuki düzenlemelerin sadece Avrupa Birliği'nin beklediği şartları yerine getirmekten ibaret olması gösterilmektedir⁷. Ayrıca yolsuzlukla mücadelenin teşvik yönünün eksik kalması ve yolsuzluğa yol açan sosyal normların sürdürülmesi de asıl nedenler arasında sayılmaktadır (Batory, 2012: 67-68, 78). Diğer taraftan, bu ülkelerin geçiş sürecinden önceki yolsuz uygulamaları/teknikleri piyasa ekonomisinde devam ettirmeye çalışmaları da böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir. Örneğin burada yakınsanan ülkeler içinde en yüksek yolsuzluğa sahip ülke (Yunanistan'dan sonra) Macaristan'dır. Ancak yolsuzlukla mücadelede iyi derecede hazırlanmış hukuki düzenlere sahip olması bir ikilem olarak dikkat çekmektedir (Batory, 2012: 68). Bunun en önemli nedeni olarak kamu alım sürecini belirleyen hukuki düzenlemeler olarak gösterilmektedir (Kohalmi, 2013: 70; Fazekas et al., 2015: 56-57).

Geçiş ekonomisi olmamakla birlikte en yüksek yolsuzluk seviyesinin olduğu iki ülke İtalya ve Yunanistan'dır. Kümeleme analizinde de yakınsak ülkeler olarak görülmektedirler. Özellikle G7 ve G10 ülkeler grubunda yer alan İtalya'nın böyle bir görünüm sergilemesi dikkat çekicidir. Geçmişten gelen büyüme ve yatırımların teşvik edilmesi ile işsizliğin azaltılmasını hedefleyen hükümet müdahalelerinin varlığı kamu harcamaları ile yolsuzluk arasındaki ilişki üzerinden değerlendirilmektedir (Corrado & Rossetti, 2018: 1127). Diğer taraftan, yapı izinlerinin verildiği yerel idarelerde yolsuzluğa daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Bimonte & Stabile, 2019: 1500). Yunanistan'ın İtalya ile benzer olabilecek sorunları ise hukukun üstünlüğü anlayışındaki zayıflık, mali şeffaflık sorunları, siyasi partilerin kamu yönetimindeki etkisi ve kamu idarelerinde (aşırı) takdir yetkisi sorunu olarak sayılabilir (Azariadis & Ioannides, 2015: 29). Diğer taraftan 2008 Ekonomik Krizi ve sonrasında gelişen borç krizinden de benzer şekilde etkilendikleri görülmektedir (Hardie & Howarth, 2013: 179). Yunanistan'ın kendine özgü sorunları da bulunmaktadır. Nitekim vatandaşların %98'i yolsuzluğa yaygın bir sorun olarak görmektedir (European Commission, 2022). Kamu kurumlarında yolsuzlukla mücadele için yeni denetim organlarının kurulması ve bu doğrultuda kamu hizmetlerinde etkinlik, verimlilik ve ekonomikliğin artırılması için yapılan girişimler ise yolsuzluk algısında önemli bir değişim meydana getirmemiştir (Xanthopoulou & Kefis, 2019: 52). Hukuki düzenlemelerle getirilen uygulamalarda ise meydana gelen aksaklıklar ve gecikmeler dikkat çekmektedir (Xanthopoulou & Kefis, 2019: 52). Yapılan girişimlere rağmen yolsuzluğun önemli bir sorun olarak varlığına devam etmesi Macaristan'da görülen aynı ikilemi hatırlatmaktadır.

İkinci kümede yer alan ülkeler ise coğrafi ve kültürel yakınlıklarıyla kişi başına düşen en yüksek GSYH'ye sahip olanlardan oluşmaktadır. Yalnızca Kanada, Avusturalya ve Yeni Zelanda coğrafi olarak ayrı durmaktadır. Bu ülkelerin aynı kümede yer almalarının nedeni

⁷ AB tarafından onaylanacak reformların yapılması aday ülkelerin ulusal koşullarından bağımsız sonuçlar vermeyeceği ifade edilmektedir (Steunenber & Dimitrova, 2007: 3). Bu bakımdan AB'ye katılım sonrasında yolsuzlukla mücadeleye yönelik baskıların daha az sonuç verdiği ileri sürülmektedir (Haughton, 2014: 71).

ortak kültürel ve siyasi miras olabilir. Bu bağlamda, aynı Westminster tarzı parlamenter demokrasiye sahip olmaları (Gregory, 2013: 21), ilk yerleşimcilerin Avrupalı olması örnek olarak verilebilir. Aynı kümede yer alan İsveç, Finlandiya, Norveç ve Danimarka da İskandinav ülkelerdir. Bu ülkelerin coğrafi ve kültürel yakınlıklarıyla birlikte nüfus yoğunlukları itibarıyla benzer (düşük) olduğu görülmektedir. Aynı husus Yeni Zelanda, Kanada ve Avustralya için de geçerlidir (World Population Review, 2022).

İskandinav ülkesi olmakla birlikte birinci kümede yer alan ülke İzlanda'dır. İzlanda aynı kümede yer aldığı İtalya, Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerle benzer mali kırılmalara ve bazı siyasi tecrübelere sahip olduğu ifade edilebilir (Yıldırım, 2019: 188). İzlanda'yla beraber yakınsanan ülkeler incelendiğinde ise bunların ikinci kümede yer alan ülkeler gibi gelişmiş ve insani gelişmişlik (HDI) bakımından önde gelen ülkeler olduğu görülür (UNDP, 2022). Bu ülkeler içinde nispeten daha yakın zamanda demokratik bir geçiş yapan ülke Güney Kore'dir (1987). Ancak Litvanya, Letonya, Polonya veya Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak Amerika Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa ve Japonya gibi ülkelere yakınsamaktadır. Bunun nedeni Güney Kore'nin -yakınsadığı ülkelerde olduğu gibi- demokratik kurumlar itibarıyla istikrarlı bir görünüm sergilemesi olabilir (Park, 2009: 556; Mainwaring et al., 2007: 126).

5. Sonuç

Yolsuzlukla etkileşim içinde olan çok sayıda politik ve sosyoekonomik değişken söz konusudur. Dış ticaret, büyüme, hükümete güven gibi bazı değişkenler ile ilişki güçlü şekilde ortaya çıkarken kamu harcamaları, vergi harcamaları, vergi hasılatı gibi diğer değişkenlerle bu ilişki daha ılımlıdır. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadelede hükümetlerin yolsuzlukla güçlü etkileşimde olan (maliye politikası, dış ticaret politikası, yasal ve kurumsal yapı, politik sistem gibi) hususlara öncelik vermesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için de yeterli veriye sahip olmak önem taşımaktadır. Nitekim çalışmanın temel kısıtı da ele alınan ülkelere ait verilerde eksiklik olması nedeniyle sadece belirli değişkenlerin dikkate alınması gerektirmiştir.

OECD'ye üye olmakla birlikte ülkeler arasında iktisadi, siyasi ve mali yönden farklılıklardan bahsetmek mümkündür. Nitekim yapılan analizin sonucunda, yolsuzluk ve diğer değişkenler birlikte dikkate alındığında, farklılaşan ülkelerin bir araya gelerek kümelenmeleri dikkat çekmektedir. Aynı küme içinde kalan bazı ülkeler ise yine farklı düzeylerde yakınsadıkları ülkelerle bir araya gelmişlerdir. Tüm değişkenler itibarıyla yakınsanan ülkeler aynı zamanda yolsuzluk düzeyleri/puanları itibarıyla da birbirlerine yakın olan ülkelerdir. Bu husus, yolsuzluk ve diğer değişkenler arasında beklenen ilişkiyi uygulama itibarıyla de ortaya koymaktadır.

Kümelenen ülkeler incelendiğinde (uygulanan seçim sistemi, politik kültür, coğrafi yakınlık, ortak tarihsel geçmiş, ortak yasal prosedürler gibi) benzer hukuki, siyasi ve demokratik geleneklere sahip oldukları veya benzer (müeyyidelerin uygulanamaması, politik istikrarsızlık, demokrasi geleneğinin yerleşmemiş olması gibi) sorunlarla

karşılaştıkları tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar literatürle uyumlu görünmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma, yolsuzlukla mücadele etmek isteyen ülkelerin yakınsadıkları ülkelerdeki benzer tecrübeleri dikkate almaları gerektiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, yolsuzluk düzeyi düşük olan grupta yer alan ülkelerin uygulamalar uyarlanırken dahil olunan ülke grubundaki sorunlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece hem sorunun belirlenmesinde hem de çözümün bulunmasında bütüncül bir yaklaşım oluşturulabilir. Bu bakımdan çalışma hem politika yapıcılara yol göstermesi hem de konu hakkında çalışma yapmak isteyenler için üzerinde durulabilecek ülkelerin belirlenmesinde yardımcı olması bakımından literatüre katkı sağlar niteliktedir.

Kaynaklar

- Abbink, K. (2000), "Fair Salaries and the Moral Costs of Corruption", *Bonn Econ Discussion Papers*, 1/2000, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/78377/1/bgse1_2000.pdf>, 20.06.2022.
- Acemoglu, D. & T. Verdier (2005), "The Choice Between Market Failures and Corruption", in: A. Mishra (ed.), *The Economics of Corruption* (237-269), New Delhi: Oxford University Press.
- Ades, A. & R. Di Tella (1999), "Rents, Competition, and Corruption", *The American Economic Review*, 89(4), 982-993.
- Akça, H. vd. (2017), "OECD Ülkelerinde Yolsuzluk: Küme Analizi", 15. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Gagavuzya-Moldova.
- Akçay, S. (2000), "Yolsuzluk, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Alm, J. et al. (2016), "Corruption and Firm Tax Evasion", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 124, 146-163.
- An, W. & Y. Kweon (2017), "Do Higher Government Wages Induce Less Corruption? Cross-Country Panel Evidence", *Journal of Policy Modeling*, 39, 809-826.
- Anderson, C.J. & Y.V. Tverdova (2003), "Corruption, Political Allegiances, and Attitudes toward Government in Contemporary Democracies", *American Journal of Political Science*, 47(1), 91-109.
- Azariadis, C. & Y.M. Ioannides (2015), *Think About Corruption in Greece*, Tufts University, <https://sites.tufts.edu/yioannides/files/2015/02/Azariadis_Ioannides_Corruption_Feb_20_2015_FIGS_Appendix.pdf>, 04.05.2022.
- Balan, M. (2011), "Competition by Denunciation: The Political Dynamics of Corruption Scandals in Argentina and Chile", *Comparative Politics*, 43(4), 459-478.
- Batory, A. (2012), "Why Do Anti-Corruption Laws Fail in Central Eastern Europe? A Target Compliance Perspective", *Regulation & Governance*, 6(1), 66-82.
- Becker, G.S. (1968), "Crime and Punishment: An Economic Approach", *Journal of Political Economy*, 76(2), 169-217.
- Benk, S. & B. Karakurt (2010), "Gelir İdaeleri ve Yolsuzluk: Motivasyonlar, Fırsatlar ve Mücadele Yolları", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 133-148.
- Berksoy, T. & N.E. Yıldırım (2017), "Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri", *Journal of Awareness*, 2(1), 1-18.

- Besley, T. & J. McLaren (1993), "Taxes and Bribery: The Role of Wage Incentives", *The Economic Journal*, 103(416), 119-141.
- Bimonte, S. & A. Stabile (2019), "The Effect of Growth and Corruption on Soil Sealing in Italy: A Regional Environmental Kuznets Curve Analysis", *Environmental and Resource Economics*, 74, 1497-1518.
- Buscema, M. et al. (2016), "Multidimensional Similarities at a Global Scale: An Approach to Mapping Open Society Orientations", *Social Indicators Research*, 128(3), 1239-1258.
- Combes, J.-L. & T. Saadi-Sedik (2006), "How Does Trade Openness Influence Budget Deficits in Developing Countries?", *IMF Working Papers*, 2006.003, A001, <<https://doi.org/10.5089/9781451862638.001.A001>>, 18.08.2022.
- Corrado, G. & F. Rossetti (2018), "Public Corruption: A Study Across Regions in Italy", *Journal of Policy Modeling*, 40, 1126-1139.
- Dancikova, Z. (2012), *Cost of Corruption*, Transparency International Slovakia, <<https://www.alianciapas.sk/wp-content/uploads/2013/02/03-Costs-of-Corruption.pdf>>, 23.04.2022.
- De Mendoça, H.F. & A.C. Baca (2018), "Relevance of Corruption on the Effect of Public Health Expenditure and Taxation on Economic Growth", *Applied Economic Letters*, 25(12), 876-881.
- Demirgüç-Kunt, A. et al. (2021), "Effects of Public Sector Wages on Corruption: Wage Inequality Matters", World Bank Group, *Policy Research Working Paper* 9643.
- Donchev, D. & G. Ujhelyi (2014), "What Do Corruption Indices Measure?", *Economics & Politics*, 26(2), 309-331.
- Dodson, M. & D.W. Jackson (2003), "Horizontal Accountability and the Rule of Law in Central America", in: S. Mainwaring & C. Welna (eds.), *Democratic Accountability in Latin America* (228-265), New York: Oxford University Press.
- Domashova, J. & A. Politova (2021), "The Corruption Perception Index: Analysis of Dependence on Socio-Economic Indicators", *Procedia Computer Science*, 190, 193-203.
- Elliott, K.A. (1997), "Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations", in: K.A. Elliott (ed.), *Corruption and The Global Economy* (175-233), Washington: Institute for International Economics.
- Erarslan, C. & M.E. Timurtaş (2015), "Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri", *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 17-54.
- European Commission (2022), *Eurobarometer*, <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2658>>, 18.08.2022.
- Fazekas, M. et al. (2013), "Corruption Manual for Beginners: 'Corruption Techniques'", in: Public Procurement with Examples from Hungary, Corruption Research Center Budapest, *Working Paper Series: CRCB-WP/2013:01*, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2333354>, 01.07.2022.
- Fisman, R. & R. Gatti (2002), "Decentralization and Corruption: Evidence Across Countries", *Journal of Public Economics*, (83), 325-345.
- Global Tax Expenditures Database (2022), [data set], Version 1.1.3, <<https://doi.org/10.5281/zenodo.6334212>>, 08.10.2022.

- Gokcekus, O. & F. Schneider (2020), "Are Shadow Economy and Corruption in US States Substitutive or Complementary? An Empirical Investigation", *Sosyoekonomi*, 28(46), 11-23.
- Goutte, S. et al. (2022), "Corruption, Economy and Governance in Central Africa: An Analysis of Public and Regional Drivers of Corruption", *Finance Research Letters*, 44, 1-5.
- Gregory, R. (2013), "Assessing 'Good Governance' and Corruption in New Zealand: 'Scientific' Measurement, Political Discourse, and Historical Narrative", Institute for Governance and Policy Studies, *Working Paper* No: 13/03, <https://www.victoria.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0009/1286280/WP13-03-Assessing-good-governance.pdf>. 14.09.2022.
- Grein, A.F. et al. (2010), "A Dynamic Analysis of Country Cluster, the Role of Corruption, and Implications for Global Firms", *Journal of Economics and Business*, XIII(2), 33-60.
- Gülden, T. & E. Karakış (2019), "OECD Ülkelerinin Ekonomik Özgürlüklerine Göre Kümeleme Analizi ile Sınıflandırılması", *S.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 1-24.
- Haralampiev, K. & G. Dimitrov (2016), "Quantitative Research Approaches in Support of the New EC Framework to Safeguard the Rule of Law in EU", *Regions & Cohesion*, 6(3), 20-51.
- Hardie, I. & D. Howarth (2013), *Market-Based Banking & the International Financial Crisis*, Oxford: Oxford University Press.
- Hardouvelis, G.A. & I. Gkionis (2016), "A Decade Long Economic Crisis: Cyprus versus Greece", *Cyprus Economic Policy Review*, 10(2), 3-40.
- Houghton, T. (2014), "Money, Margins and the Motors of Politics: The EU and the Development of Party Politics in Central and Eastern Europe", *Journal of Common Market Studies*, 52(1), 71-87.
- Haque, N.U. & R. Sahay (1996), "Do Government Wage Cuts Close Budget Deficits? Costs of Corruption", International Monetary Fund, *Staff Papers*, 43(4), 754-778.
- Isaksen, J. (2005), *The Budget Process and Corruption*, U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute, <<https://www.cmi.no/publications/file/2559-the-budget-process-and-corruption.pdf>>, 22.06.2022.
- Ivanyna, M. et al. (2021), *The Macroeconomics of Corruption: Governance and Growth*, Cham: Springer.
- Jiang, W. & I. Martek (2021), "Political Risk Analysis of Foreign Direct Investment into the Energy Sector of Developing Countries", *Journal of Cleaner Production*, 302, 1-13.
- Kirchler, E. et al. (2008), "Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The 'Slipper Slope' Framework", *Journal of Economic Psychology*, 29, 210-225.
- Kohalmi, L. (2013), "The Never-Ending Fight: Economic and Political Corruption in Hungary", *Law and Economic Review*, 1, 67-82.
- Kukutschka, R.M.B. (2021), *Global Corruption Barometer: European Union 2021*, Transparency International, <https://images.transparencycdn.org/images/TI_GCB_EU_2021_web_2021-06-14-151758.pdf>. 19.07.2022.
- Kuraone, O. et al. (2021), "The Effects of International Financial Reporting Standards, Auditing and Legal Enforcement on Tax Evasion: Evidence from 37 African Countries", *Global Finance Journal*, 49, 1-21.

- La Porta, R. et al. (1999), "The Quality of Government", *Journal of Law, Economics & Organization*, 15(1), 222-279.
- Lapalombara, J. (1994), "Structural and Institutional Aspects of Corruption", *Social Research*, 61(2), 325-350.
- Lash, N.A. & B. Batavia (2013), "Government Economic Intervention and Corruption", *The Journal of Developing Areas*, 47(2), 1-15.
- Leff, N.H. (1964), "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8-14.
- Magaloni, B. (2003), "Authoritarianism, Democracy and the Supreme Court: Horizontal Exchange and the Rule of Law in Mexico", in: S. Mainwaring & C. Welna (eds.), *Democratic Accountability in Latin America* (266-306), New York: Oxford University Press.
- Mainwaring, S. et al. (2007), "Classifying Political Regimes in Latin America, 1945-2004", in: G.L. Munck (ed.), *Regimes and Democracy in Latin America: Theories and Methods* (123-162), New York: Oxford University Press.
- Majeed, M.T. (2014), "Corruption and Trade", *Journal of Economic Integration*, 29(4), 759-782.
- Mauro, P. (1995), "Corruption and Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
- Mauro, P. (1997), "The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure", International Monetary Fund, *IMF Working Paper*, WP/96/98.
- Mauro, P. (2007), "The Effects of Corruption on Growth and Public Expenditure", in: A.J. Heidenheimer & M. Johnston (eds.), *Political Corruption: Concepts & Contexts* (339-352), New Jersey: Transaction Publishers.
- OECD (2017), *Integrity Review of Mexico: Taking a Stronger Stance Against Corruption*, <<https://www.oecd.org/corruption/ethics/mexico-integrity-review-highlights.pdf>>, 08.10.2022.
- Ollivaud, P. & D. Turner (2015), "The Effect of the Global Financial Crisis on OECD Potential Output", *OECD Journal: Economic Studies*, 2014, 41-60.
- Özdemir, Ö. & Kaya, A. (2018), "Evaluation of OECD Countries in Terms of Economic Freedoms with Cluster Analysis", *II. International Symposium on Economics, Finance and Econometrics*, Balıkesir.
- Park, C.H. (2009), "Institutionalization of Party Political Democracy and the Challenges of Stable Governance in South Korea", *International Political Science Review*, 30(5), 555-563.
- Paulus, M. & L. Kristoufek (2015), "Worldwide Clustering of the Corruption Perception", *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 428, 351-358.
- Rajeev, K.G. & I. Korhonen (2011), "Exports and Cross-National Corruption: A Disaggregated Examination", *Economic Systems*, 35, 109-124.
- Reinhart, C.M. & K.S. Rogoff (2014), "Recovery from Financial Crises: Evidence from 100 Episodes", *American Economic Review*, 104(5), 50-55.
- Retzlaff-Roberts, D. et al. (2004), "Technical Efficiency in the Use of Health Care Resources: A Comparison of OECD Countries", *Health Policy*, 69(1), 55-72.
- Rodriguez-Sanchez, J.I. (2018), *Measuring Corruption in Mexico*, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, <<https://scholarship.rice.edu/bitstream/handle/1911/106077/bi-pub-rodriguez-sanchezcorruption-121118.pdf?sequence=1>>, 15.08.2022.

- Rose-Ackerman, S. (1999), *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwab, K. & S. Zahidi (2020), *The Global Competitiveness Report*, Special Edition 2020, World Economic Forum, <https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf>, 14.05.2022.
- Shao, J. et al. (2007), "Quantitative Relations Between Corruption and Economic Factors", *The European Physical Journal B*, 56, 157-166.
- Shleifer, A. & R.W. Vishny (1993), "Corruption", *NBER Working Paper*, Paper No: 4372.
- Silva, P. (2016). "'A Poor but Honest Country': Corruption and Probity in Chile", *Journal of Developing Societies*, 32(2), 178-203.
- Swaleheen, M. et al. (2019), "Corruption and Public Spending on Education and Health", *Applied Economics Letters*, 26(4), 321-325.
- Tanzi, V. (1998), "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures", International Monetary Fund, *Staff Papers*, 45(4), 559-594.
- Tanzi, V. & H. Davoodi (1997), "Corruption, Public Investment, and Growth", International Money Fund, *IMF Working Paper*, WP/97/139.
- Taşar, M.O. (1999), "Rant Kollama ve Ekonomik Kalkınma", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 349-378.
- Tekdemir, N. & P. Varol-İyidoğan (2021), "Kayıt Dışı Ekonominin Mali Kökenlerinin Panel Eşik Modeli ile İncelenmesi: Düzenlemelerin Etkinliği Bağlamında Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Etkisi", *Sosyoekonomi*, 29(47), 141-158.
- Timm, N.H. (2002), *Applied Multivariate Analysis*, New York: Springer-Verlag.
- Transparency International (2019), *Corruption Perceptions Index 2020: Full Source Description*, <<http://www.stopcorruption.moph.go.th/application/editors/userfiles/files/CPI2020%20SourceDescriptionEN.pdf>>, 03.04.2023.
- Treisman, D. (2000), "The Causes of Corruption: A Cross-National Study", *Journal of Public Economics*, (76), 399-457.
- Ugur, M. & N. Dasgupta (2011), *Evidence on the Economic Growth Impacts of Corruption in Low-Income Countries and Beyond: A Systematic Review*, London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London.
- UNDP (2022), *Human Development Index (HDI)*, <<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>>, 26.08.2022.
- Urmak Akçakaya, E.D. & N. Ömürbek (2021), "OECD Ülkelerinin Demokrasi Kalitesi Göstergeleri Açısından Kümeleneşmesi", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18, 1365-1393.
- Van Rijckeghem, C. & B. Weder (1997), "Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption?", International Monetary Fund, *IMF Working Paper*, WP/97/73.
- Van Rijckeghem, C. & B. Weder (2001), "Bureaucratic Corruption and the Rate of Temptation: Do Wages in the Civil Service Affect Corruption, and by How Much?", *Journal of Development Economics*, 65, 307-331.
- Yıldırım, Y. (2019), "Krizden Demokratik Çıkış: İzlanda Siyasetinde 2008-2017 Arası Gelişmeler", *Sosyoekonomi*, 27(39), 187-203.

- Zhu, J. (2012), "Do Severe Penalties Deter Corruption? A Game-Theoretic Analysis of the Chinese Case", *China Review*, 12(2), 1-32.
- Ward, J.H. (1963), "Hierarchical Grouping to Optimize an Objective Function", *Journal of the American Statistical Association*, 58(301), 236-244.
- World Bank (2022), *Worldwide Governance Indicators*,
<<https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Documents>>, 29.05.2022.
- World Population Review (2022), *Countries by Population*,
<<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-by-density>>,
08.10.2022.
- Xanthopoulou, P. & V. Kefis (2019), "Public Organisations and Public Management in Greece: The Implementation of Private Management Tools in the Public Sector", *International Journal of Sciences*, 8(03), 45-54.

Eroğlu, A. & A. Özen (2023), "OECD Őlkelerinde Yolsuzluk ve Belirleyicilerinin Hiyerarşik KŐmeleme ile Analizi", *Sosyoekonomi*, 31(57), 331-355.